

UVOD

TO, KAR *hočemo*, vtem ko vzgajamo in ko terjamo vzgojo, se ravna po obzorju, ki ga k tej zadevi prinašamo.

Večina tistih, ki vzgajajo, je povsem opustila to, da bi si poprej izoblikovala temu opraviilu lastno obzorje; to se jim polagoma tvori med samo dejavnostjo, sestavlja se jim iz njihove svojskosti ter iz individualnosti in okoliščin gojenca. Če posedujejo moč ustvarjanja, potem izrabijo vse, kar *jim je pri roki*, da bi iz tega pripravili spodbude in zaposlitve za predmet svoje skrbi. In če so previdni, potem od tega oddelijo tisto, kar bi lahko škodovalo zdravju, dobročudnosti [Gutmütigkeit] in maniram. Tako potem odraščá deček, ki se je poskusil v vsem, kar ni nevarno, ki je okreten v presoji vsakdanjega in v rokovanju z njim, ki poseduje vsa občutja, ki jih je lahko vanj vlilo ozko okrožje, v katerem je živel. – Če je le res tako odraščal, mu k temu smemo voščiti srečo. Vendar vzgojitelji kar ne jenjajo tožiti, kako veliko tega jim skvarijo okolnosti: služinčad, sorodniki, prijatelji v igri, spolni gon in skupnost šolajočih [Universität]! Dovolj naravno, da tam, kjer duhovno dieto bolj določa naključje kot pa človeška večšina, pri pogosto tako pičli hrani ne vzcveti vedno robustna zdravost, ki bi lahko v slehernem primeru kljubovala slabemu vremenu! –

Rousseau je želel svojega gojenca vsaj *utrditi*. Določil si je neko obzorje in temu je ostal zvest. Sledil je *naravi*. Vzgoja naj bi zagotavljala svobodno in veselo uspevanje vseh izkazovanj RASTI v človeku, od materinega naročja pa do zakonske postelje. Obrt, ki jo ta poučuje, je *življenje*. Toda opazimo, da si privoščí pritrjevati reflu

našega pesnika »ŽIVLJENJE NI NAJVIŠJA VSEH DOBRIN!«, saj v mislih daruje celotno samolastno *vzgojiteljevo* življenje, ko ga žrtvuje kot nenehnega dečkovega spremljevalca! Takšna vzgoja stane preveč. Spremljevalčevo življenje je v vsakem primeru vredno več od dečkovega – že glede na sezname umrljivosti je verjetnost, da *bo lahko preživel*, pri moškem večja kot pri otroku. – Toda ali je golo *življenje* človeku res tako težko? Verjeli bi, da je *človeška rastlina* enaka vrtnici, tako kot kraljica rož od vrtnarja terja najmanj truda, tudi človek uspeva v slehernem podnebjju, se hrani z vsakršnim hranivom, se najlažje nauči pomagati si z vsem in od vsega izvleči neko dobit. A seveda, sredi kultiviranih ljudi vzgojiti naravnega človeka, to mora vzgojitelju povzročati toliko težav, kot tako vzgojenega pozneje lahko stane, da bi v tako raznoliki družbi lahko živel.

Treba se je torej podati v družbo, to bo najbolje razumel *Lockov* gojenec. Pri tem je poglobitna stvar tisto, kar je konvencionalno. Za očete, ki svoje sinove namenijo svetu, po Locku ni treba več pisati knjige o vzgoji, kar bi k temu lahko pridali, se lahko izrodi le v izumetničenost. Za vsako ceno bo stavil na umirjenega, v sebi *trdnega moža* »pretanjene nravi, ki sam pozna pravila vljudnosti in dobrobiti z vsemi premenami, ki izhajajo iz različnosti oseb, krajev in časov«, in ki potem »svojega gojenca v meri, ki jo dovoljuje njegova starost, vodi k opazanju teh stvari«. Tu moramo obnemeti. Povsem zaman bi bilo, če bi želeli hotenje resnično svetnih ljudi odvrniti od tega, da tudi njihovi sinovi postanejo svetni ljudje. To voljo je namreč oblikovala celotna sila vseh vtisov dejanskosti, potrjujejo in krepijo jo vtisi slehernega novega trenutka; naj pridigarji, pesniki in filozofi iz sebe izlivajo vsakršno mažo, vso lahkotnost in vso resnobo v prozi in verzih: en pogled naokrog uniči ves njihov učinek in izkažejo se ali za ponarejence ali pa za sanjače. – Sicer pa lahko uspe le svetna vzgoja, svet namreč spleta vez s svetnimi ljudmi.

Vendar vem za može, ki svet poznajo, ne da bi ga ljubili, ki svojih sinov svetu sicer ne bi odtegnili, še manj pa si želijo, da bi se ti v njem izgubili, in ki privzemajo, da ima dobra glava v svojem samoobčutenju, svoji sodelovalnosti [Teilnahme] v tem, kar

je človeško, in svojem okusu najboljše učitelje, ki ga ob pravem času vpnejo v družbene konvencije toliko, kolikor sam hoče. Ti pustijo, da se njihovi sinovi uče spoznavanja človeka med sodrugi, s katerimi se, kot nanese, igrajo ali pa ravšajo; ti vedo, da se naravno najbolje študira v naravi, če se je le prej doma ostrilo, vadilo, usmerjalo pozornost. In ti želijo, da njihovi sinovi odraščajo *sredi* generacije, s katero bodo v prihodnje živeli. Kako gre to skupaj z dobro vzgojo? Izvrstno, brž ko učne ure (in to so zame enkrat za vselej ure, v katerih se učitelj resno in načrtno ukvarja z gojenici) prinašajo takšno delo duha, ki *izpolnjuje* interes in ob katerem dečku samemu vse deške igre postanejo nekaj postranskega, nepomembnega in se razblinijo v ništrc.

Vendar do tega dela duha ne pridemo, naj še tako *begamo sem ter tja* med čutno bližnjim in knjigami. Do njega pa bomo prišli, če oboje povežemo. – Mlad človek, ki je občutljiv za draž *idej*, ki ima pred očmi *idejo vzgoje* v njeni lepoti in veličini in ki se nenazadnje za določeno dobo ne boji prepustiti najraznovrstnejši menjavi upa in obupa, nejevolje in veselja, ta bo lahko dosegel, da *sredi* dejanskosti dečka dvigne do boljšega žitja [Daseyn], *če poseduje miselno moč in znanost, da to dejanskost ugleda in prikaže kot fragment velike človeške celote*. Potem si bo sam od sebe rekel, da resnični in pravi vzgojitelj, kakršen njegovemu dečku tudi *pripada*, ni on sam, temveč *celotna moč vsega tistega, kar so ljudje kadar koli občutili, izkusili in mislili*, sam pa je temu zgolj pridani v razumljivo razlago in v dostojno spremstvo.

To je tisto najvišje, kar lahko stori človeštvo v slehernem trenutku svojega trajanja, da celoten izplen svojih doslejšnjih poskusov v strnjeni obliki ponudi svojemu naraščanju, bodisi kot nauk bodisi kot svarilo.

Običajna vzgoja skuša podaljševati sedanje zlo. Omikati [Bildnen] naravnega človeka pomeni, kar se le da od začetka ponoviti niz prestanega zla. To, da okrožje učenja in svarjenja omejimo na tisto bližnje, je naravna posledica lastne omejenosti, ki vsega preostalega niti ne pozna niti ga ne ume predstaviti in v to okrožje vnesti. Kaj vse da pedanti skvarijo in kaj vse naj bi bilo za otroke

pretežko, sta pri tem prikladna izgovora, vendar se prvo da spremeniti, drugo pa ne drži.

Seveda, kaj v zvezi s tem drži in kaj ne, o tem vsak govori iz svoje izkušnje. Jaz govorim iz svoje, drugi iz svojih. A ko bi le hoteli skupaj premisliti: DA VSAK IZKUSI LE TO, KAR PRESKUSI! Devetdesetletni vaški učitelj ima izkušnjo svoje devetdeset let trajajoče enolične tlake, poseduje občutje svojega dolgotrajnega truda in težav, toda – ali poseduje tudi kritiko svoje dejavnosti in svoje metode? – Našim novejšim pedagogom je uspelo veliko novega in v odziv so izkusili hvalo človeštva, česar se tudi smejo srčno veseliti! Toda ali iz *svojega* izkustva morejo opredeliti to, česa vsega je vzgoja možna in kaj vse nam lahko z otroki uspe? –

Ko bi se tisti, ki hočejo vzgojo graditi *zgolj* na izkustvu, vendarle kdaj pozorno ozrli kam čez, k drugim izkustvenim znanostim, ko bi se izvolili pri fiziki ali kemiji pozanimati, kaj vse spada k temu, da v polju empirije, v tolikšni meri, kolikor je v tem polju le mogoče, postavimo *zgolj en sam postulat*, potem bi *spoznali*, da se iz *ene* izkušnje ne naučimo ničesar, iz razpršenih opazovanj pa ravno tako malo, da je treba, nasprotno, taisti poskus ponoviti dvajsetkrat na dvajsetih različnih stopnjah, preden nam da rezultat, in še tega potem nasprotno si teorije razložijo vsaka na svoj način. Tu bi spoznali, da sploh ne smemo govoriti o izkustvu, dokler poskus *ni končan* in dokler pri vseh stvareh natančno ne preverimo in pretehtamo vsega, kar je UMANJKALO. *Vse, kar v pedagoškem eksperimentu umanjka, se spremeni v napake dijaka v njegovi zreli dobi.* Časovno obdobje le enega teh eksperimentov torej traja najmanj pol človeškega življenja! Kdaj potemtakem postaneš izkušen vzgojitelj? In iz kolikerih izkušenj, kolikerih njihovih premen naj sestoji izkustvo vsakega? – Kako neskončno več izkusi empirični zdravnik in koliko stoletij se zanj že zapisujejo izkustva velikih mož! In kljub temu je medicina tako šibka, da je *prav ona* postala trhla podlaga, iz katere bohotno poganjajo najnovejši filozofemi.

Da se ne bi kaj podobnega kaj kmalu zgodilo tudi pedagogiki,¹ se varujmo te knjižice! »Tu,« glasno kričijo, »tu je pred nami še en

---

¹ V tako imenovani izdaji *b* je namesto odstavka »Da se kaj takega ne bi zgodilo pedagogiki ...« naslednja različica: Naj gre pedagogiki kaj kmalu

nov filozof, novejši od vseh najnovejših, ki nam hoče zastrupiti izvire duhovnega življenja, tako kot oni drugi spravljajo v nevarnost dobro telesno počutje! A ta je še slabši kot oni, saj svoje delo opravlja na zalazen način, nihče, razen njega, ne pozna njegovega sistema, on pa že reformira po njem! Torej, izpulimo to kvarljivo zel, dokler je še mlada in šibka!»

Naj vas ne skrbi, gospoda moja! Ta knjižica je predrobna, da bi vas lahko zmotila; premalo jasna, da bi lahko učinkovala, napisana je za moje prijatelje in tu in tam gradi na idejah, ki sem jih doslej posredoval le ustno. Le kako naj imam srce, da bi se pred vami skliceval na *filozofijo*, ko se zdi, da sami veste nekaj, kar je bolj zanesljivo od *matematike*? – Ali pa naj bi upal, da me pri vas priporoči vaše *občutje*? Premeril sem vaš *nazor*. V njem ne nahajate ničesar drugega kot meritve in števila, na IZOBliko stvari pa

---

enako? – Naj tudi ona postane igrača sekt, ki so – same igra časa – v svojem zagonu s seboj odnesle vse, kar je bilo visokega, in se doslej le malo dotikale zgoj na videz nižjega sveta otrok? Že je prišlo do tega, da se najboljšim glavam med mlajšimi vzgojitelji, ki so težili k filozofiji in so pač opazili, da pri vzgoji mišljenja ne smemo puščati ob strani, mi moglo zdeti nič bolj naravnega od tega, da bi vse uporabnosti ali pa gnetljivosti kake dejansko zelo gibke modrosti ne preskusili v vzgoji, da tistih, ki so jim zaupani, ne bi *a priori* konstruirali, jih stenično boljšali in mistično poučevali – in jih, ko jih je minilo potrpljenje, zavrnil kot nezmožne za pripravo na iniciacijo. Zavrtnjeni pa bodo potem – seveda ne več kot taiste sveže nature – prišli v druge – le v katere? – roke.

Smelo bi biti pač veliko bolje, če bi se pedagogika natančno toliko, *kot* je to mogoče, ovedela *lastnih pojmov* in *bolj gojila svoje samolastno mišljenje*, s čimer bi postala *središče* nekega raziskovalnega okrožja in se ne bi več izpostavljala nevarnosti, da ji kot oddaljeni osvojeni provinci vlada tujec. – Le če se sleherna znanost skuša orientirati na svoj način, in to z enako močjo kot njene sosede, lahko med njimi nastane dobredejna izmenjava. Filozofiji sami bi moralo biti ljubo, da ji druge znanosti misleč prihajajo naproti, in zdi se, da je ne le filozofija, temveč današnje filozofsko občinstvo zelo potrebno tega, da se mu ponuja več različnih razgledišč, s katerih bi se lahko razgledovalo na vse strani. –

Od vzgojitelja sem terjal znanost in miselno moč. Naj znanost drugim pomeni naočnike, zame je oko, in to najboljše oko, ki ga imajo ljudje, zato da motrijo svoje okolnosti. Vendar niso vse znanosti v svojih naukih brez napak. Prav zato pa v sebi niso soglasne in tisto, kar je nepravilno, se razgali ali pa se iz tega naučimo vsaj previdnosti glede spornih točk.